

22. רשע בפני המקום

בקטע מופלא בספרו 'בואי הרוח' מתאר הרב חיים סבתו את תגובתו של מורה נערץ – הרב לויכטר, לתחפושות של תלמידיו. המצב הכלכלי גרם, ואולי היו עוד סיבות, ותחפושתו של התלמיד חיים – לימים, הרב סבתו – הייתה עלובה במיוחד; כובע הקאובי (מי זוכר?) שעל ראשו הפך בגשם של אמצע אדר לעיסת נייר דביקה; אבל הרב לויכטר, שהתבונן בו ממושכות, לא הצליח להכירו (כביכול, כביכול...), ונתן את הגושפנקה שלו לתחפושת ה'מוצלחת'!

ערב פורים בכיתה, והתחפושת העלובה-מוצלחת לא הייתה כמובן היחידה! בין הילדים היה גם מי שהתחפש – לא פחות ולא יותר! – לאדמו"ר! וזו הייתה תחפושת מוצלחת לפי הפשט; כיסתה טפחיים ויותר, ולא גילתה ולו רבע טפח עלוב; מצב מושלם! אבל – והרב לויכטר לא נקט כאן עמדה – את המתחפש העטוי בשכבות תחפושתו, הכירו הילדים החכמים על נקלה! לאו דווקא בגלל שמישהו הציץ, אלא משום שסבו היה אדמו"ר; הכול נשאר במשפחה.

התהליך שמוביל הרב לויכטר איננו פשוט. יש ילדים – ספק מתוך דבקות מופרזת באמת, ספק בגין קורטוב של אכזריות – המקלקלים קצת את השיפוט החינוכי, הכרוך בחיזוק חיובי, שמציע הרב לויכטר. בהתחפשות מהסוג הזה, אחת הבעיות היא שמישהו מתחפש לשופט (הוא זה שגילה את זהות המתחפש לאדמו"ר: "אני נוחשתי, צועק ילד שהתחפש לשופט, כי סבא שלו אדמו"ר"). בנוכחות ה'שופט', ובגין שיפוטו המחמיר, קשה לסטות מן האמת, אבל הרב לויכטר איננו נרתע, ממשיך בדרכו: "וכך יצא ילד אחר ילד ונכנסו חגיגתי, והרב לויכטר שואל בכל פעם בהפתעה: מי הוא זה ואי זה הוא? וכולם מנסים לנחש". וכאמור למעלה, סוף סוף הגיע תורו של חיים סבתו הקטן המנסה בכל כוחו לשקם שרידי תחפושת – 'כובע קאובי', שהתמוסס בגשם:

נתמלאתי גאווה ושמחה. אני חיים, עניתי, אבל היום אני קאובי. הן, אמר הרב לויכטר בהתפעלות: קאובי. יופי של תחפושת, לא זיהיתי אותך. חזרתי למקומי וישבתי שמח. ואז מקצה הכיתה התרומם הילד שהתחפש לשופט ומחה בקול: מי לא ידע מי זה? והרי אין לו בכלל תחפושת!

ילדים, ואולי לא רק הם, נוטים להתחפש לשופטים, והנה, בימי שפוט ה'שופט', התברר כי התחפושת איננה אמתית! ולא זו בלבד שהיא ניתנת לניחוש כבמקרה האדמו"ר! היא פשוט לא תחפושת. אבל אנחנו ערב פורים, ואז, נשאלת השאלה, אולי, בכלל המחנך הוא זה שהתחפש למי שאינו מזהה את הילד הלא־מחופש! ואולי בתחפושתו התגלה המחנך בדמותו האמתית המגלה תחפושת אצל ילד לא־מחופש במטרה לשמחו מעט. מסובך? אכן, תחפושת היא בעיה פילוסופית לא־פשוטה הזקוקה לספרות טובה כדי להביעה.

עד כאן ענייני פורים והפסיכולוגיה של התחפושות בבית־מזמיל־קריית היובל של חיים סבתו, תחילת שנות השישים של המאה הקודמת.

אני נזכר במאמרו של הלל הזקן: "ודשתמש בתגא חלף" (משנה, אבות א יג). 'תגא' הוא כתר; מי שמשתמש בכתר חיצוני, מתחפש למלך, טוענת המשנה, חולף מן העולם; ליתר דיוק, ההשתמשות בכתר היא בת־חלוף, מותרה ריק, ואקום, ממשות שאיננה בת־קיימא. הכתר אינו אלא תחפושת, ולא כל יום פורים, גם בעולם האמתי. ברור, וכך גורסים פרשני מסכת אבות, שהדברים נכונים שבעתיים לגבי כתר־תורה, ולכן, מי שמתחפש לאדמו"ר, יש סכנה שיגלו אותו, יגלו את זהותו האמתית, התחפושת, מוצלחת ככל שתהיה, לא תועיל. על כל מי מתחפש לאדמו"ר, יש מי שמתחפש לשופט! הזהות הבדויה שנטל הלה לעצמו, איננה של אדמו"ר, אלא של 'מתחפש לאדמו"ר'! כמה קל להתחפש לאדמו"ר, כמה קשה להיות אדמו"ר.

איזה הרהורים יפים עולים מכאן על מהותו של אדם, כמה רע להתחפש, כמה נכון להיות אמת! ונתרת שאלה קטנה כמובן איך עושים זאת? בשלב זה נותיר את השאלה פתוחה.

האם התחפושת פסולה? אפשר להותיר את הקרנבל לבכטין שחקר אותו, או לריו דה ז'נירו שמארכת אותו, ונותיר את פורים שלנו עם פרשנות קצת אחרת ל'נהפוך הוא'. בהקשר הזה, אני חושב על מאמרו הנפלא של עקביא בן מהללאל: "...מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא לעשות שעה אחת רשע לפני המקום, שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו" (משנה, עדויות ה ו). 'להיקרא שוטה' יכול להיות המצב המיוצג עלידי התחפושת של הילד חיים בפרשנותו של המחנך לויכטר; 'שררה' יכולה להיות המאויים הכמוסים של תחפושת האדמו"ר. אפשר להיות 'שוטה שעה אחת' – יסכימו הילד חיים והרב לויכטר, ולא להיות בעל 'שררה' כשאיפה מתמדת. פורים מייצג נהפוך הוא, וזה כנראה צורך אנושי, שהיהדות נתנה לו מיקוד בלוח השנה. ובכן במהלך של 'נהפוך הוא' למשנה במסכת עדויות, 'מוטב להיקרא שוטה שעה אחת ולא לעשות כל ימי רשע לפני המקום', רשע בגין רצון לשררה שכל ימינו אורב בפתח. זוהי בהחלט חלופה סבירה, להיקרא שוטה רק שעה אחת?! בהחלט אפשר לחיות עם זה.

ושמא לא נהפוך הוא?! אולי בשיתוף הפעולה המיוחד במינו בין ילד שמתעקש לשאת את תחפושתו נאחז בכל שנייה של להיות רגיל, בתום שמשמש משענה למי שרוצה להיות כמו כולם, ובמורה שיודע לזהות את התום הזה, טמונה אמת גדולה, אמת חינוכית שנוקקת לשיתוף פעולה בין ילדים ומורים, אמת שאולי אדמו"רים אינם ערים לה, ושופטים קפדנים 'מטרפדים' אותה, אמת שמיוחדת לפורים, גם אם לא כל יום פורים.